

**En ny renskötellagstiftning - det samiska
folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske**

N 2021:02

Sekreterare

Magdalena Pucher

08-405 95 30

0730-47 87 14

Magdalena.pucher@regeringskansliet.se

PM 3 – Grundläggande om jakt- och fiskelagstiftningen

Innehåll

1. Inledning	3
2. Jakt och viltvård samt art- och områdeskydd	3
2.1 Grundläggande reglering av jakt.....	3
2.2 Utgångspunkten – de vilda djuren är fredade från jakt.....	3
2.3 Grunderna i viltvården	4
2.4 Art- och områdeskydd	5
2.4.1 Grundläggande om EU:s naturvårdsdirektiv	5
2.4.2 Strikt skydd för vissa arter	5
2.4.3 Olika typer av områdeskydd	6
2.4.4 Särskilt värdefulla arter av vilt tillfaller staten	8
3. Närmare om jakt	9
3.1 Vem får jaga var.....	9
3.1.1 Huvudregel om fastighetsägares jakträtt	9
3.1.2 Samfälligheter	9
3.1.3 Viltvårdsområden.....	9
3.1.4 Bestämmelser i rennäringslagen och rättigheter grundade på urminnes hävd.....	10
3.1.5 Upplåtelser	10
3.1.6 Rätt för annan än jakträttshavaren.....	11
3.2 Olika typer av jakt	11
3.2.1 Vilka djur får jagas	11
3.2.2 Allmän jakt, licensjakt, skyddsjakt	12
3.3 Jakttider.....	14
3.4 Hur jakten bedrivs.....	14
3.4.1 Vapen och hjälpmedel.....	14
3.4.2 Särskilt om hundar	15

4. Grundläggande regler om fiske	17
4.1 Huvudsaklig reglering	17
4.2 Utgångspunkter för fisket	17
4.3 Allmänt vatten och enskilt vatten	18
4.4 Fiskerätt i enskilt vatten.....	18
4.4.1 Huvudregeln att fisket i enskilda vatten tillhör fastighetsägaren	18
4.4.2 Frifiskerätten och vissa särskilda bestämmelser i fiskelagen	19
4.4.3 Fiskevårdsområden	19
4.4.4 Bestämmelser i rennäringslagen och rättigheter grundade på urminnes hävd.....	20
4.4.5 Upplåtelse.....	21
4.5 Förhållandet mellan fiskande.....	21
4.6 Utländska medborgare.....	21
4.7 Hur fisket får bedrivas	21
4.7.1 Redskap	21

1. Inledning

Promemorian syftar till att ge en beskrivning av de mest grundläggande beståndsdelarna när det gäller jakt och fiske och bevarande av artbestånden.

2. Jakt och viltvård samt art- och områdeskydd

Jakten och dess reglering är nära sammanbunden med regler om viltvård samt art- och områdeskydd. En inledande beskrivning av jakträtten behöver därför omfatta även grunderna i viltvård, artskydd och områdeskydd.

2.1 Grundläggande reglering av jakt

Jaktlagen (1987:259) innehåller de civilrättsliga reglerna om jakträtt. I jaktlagen finns även grundläggande bestämmelser om samhällets krav när det gäller viltvård och själva utövandet av jakten.

Detaljbestämmelser om jakt och viltvård finns i jaktförordningen (1987:905) och förordningen (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn. Närmare reglering finns också i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt och statens vilt (NFS 2002:18) och om administration av jakt efter älg och kronhjort (NFS 2011:7).

I jaktlagen erinras också om att det utöver bestämmelserna i lagen finns föreskrifter i andra författningar i fråga om skyddet och vården av viltet. De författningar som avses är främst miljöbalken (1998:808), förordningen (1998:1252) om områdeskydd enligt miljöbalken m.m. och artskyddsförordningen (2007:845). Av betydelse är också skogsvårdslagen (1979:429) och de författningar som har meddelats med stöd av den lagen.

I jaktlagen påminns slutligen också om att det finns särskilda regler om samernas rätt att jaga.

2.2 Utgångspunkten – de vilda djuren är fredade från jakt

Med vilt avses enligt jaktlagen vilda däggdjur och fåglar.¹ Med jakt avses att fånga eller döda vilt och att i sådant syfte söka efter, spåra eller förfölja vilt.

¹ 2 § jaktlagen.

Till jakt räknas också att göra ingrepp i viltets bon och att ta eller förstöra fåglars ägg.²

Jaktlagstiftningen bygger på utgångspunkten att jakt endast är tillåten om den är försvarlig ur viltvårdssynpunkt.³ Den grundläggande principen är alltså att de vilda djuren, inklusive deras ägg och bon, är fredade från jakt. För att ett visst vilt ska få jagas krävs därmed att det följer direkt av jaktlagen eller av föreskrifter eller beslut som har meddelats med stöd av lagen.⁴

2.3 Grunderna i viltvården

Syftet med viltvården är

- att bevara de viltarter som tillhör landets viltbestånd och de fågelarter som tillfälligt förekommer i landet, och
- att främja en utveckling av viltstammarna som är lämplig med hänsyn till allmänna och enskilda intressen.⁵

Av detta följer att målsättningen för viltvården är att bestånden av varje art ska omfatta ett så stort antal individer att en genetisk variation inom arten är säkerställd. När detta grundläggande krav är uppfyllt kan stammarnas utveckling styras på ett sätt som bedöms som lämpligt.

Denna lämplighetsbedömning kan behöva grundas på en avvägning mellan olika intressen. I det hänseendet kan ett visst intresse tala för ett talrikt bestånd av en viss art medan hänsyn till ett annat intresse samtidigt kan tala för att stammen bör begränsas.

Jakt och allmänna naturintressen är exempel på intressen som kan tala för talrika viltbestånd. Jord- och skogsbruket liksom rennäringen är exempel på intressen som kan tala i motsatt riktning, i vart fall när det gäller vissa arter.⁶ När det gäller andra arter kan rennäringensintresset tvärtom tala för att hålla beståndet uppe, till exempel för att rovdjur ska ha andra bytesdjur att tillgå

² 2 § jaktlagen

³ Prop. 1986/87:58 s. 20.

⁴ 3 § jaktlagen.

⁵ 4 § jaktlagen.

⁶ 4 § jaktlagen och prop. 1986/87:58, s. 21. Stycket är hämtat ur SOU 1999:146 avsnitt 7.4 Den svenska jaktlagstiftningen.

än renkalvar, medan skogsbruket samtidigt kan ha ett intresse av att minska bestånden för att undvika betesskador.

I viltvården ingår att skapa särskilda åtgärder för att skydda vilda djur och anpassa jakten efter viltstammarnas storlek. Själva jakten betraktas alltså i viss utsträckning som ett led i viltvården. Detta genom att viltbeståndets storlek och sammansättning i viss mån regleras genom avskjutning.

För denna viltvård ansvarar markägare och jakträttsinnehavare.⁷ Ansvarig jakt- och artskyddsmyndighet i Sverige är dock Naturvårdsverket, som också har föreskriftsrätt på området. Många uppgifter har också delegerats till länsstyrelserna. Inom varje länsstyrelse finns en viltförvaltningsdelegation för samverkan i frågor som rör viltförvaltningen inom länet. Viltvårdsdelegationerna har beslutsrätt i många frågor som rör viltvården.⁸

2.4 Art- och områdesskydd

2.4.1 Grundläggande om EU:s naturvårdsdirektiv

På EU-nivå finns två huvudsakliga naturvårdsdirektiv – fågeldirektivet⁹ och art- och habitatdirektivet (även kallat livsmiljödirektivet)¹⁰.

Dessa direktiv innehåller dels regler som handlar om skydd för olika arter mot jakt och liknande störningar, dels regler om att skapa ett nätverk av särskilt värdefulla naturområden.

2.4.2 Strikt skydd för vissa arter

I naturvårdsdirektiven finns förteckningar över skyddsvärda arter och föreskrifter om ett strikt skydd för de arter som bedöms mest skyddsvärda. För jaktlagstiftningens del är det av betydelse att varg, björn och lodjur är strikt skyddade enligt art- och habitatdirektivet, medan kungsörn åtnjuter

⁷ 4 § andra stycket jaktlagen.

⁸ Förordning (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer. Viltförvaltningsdelegationer beslutar bland annat om övergripande riktlinjer för

1. viltförvaltningen inom länet,
2. skötsel av älgstammen och i förekommande fall för skötsel av hjort- och vildsvinsstammarna,
3. licensjakt och skydds jakt inom länet, och
4. bidrag och ersättning enligt viltskadeförordningen

⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EG av den 30 november 2009 om bevarande av vilda fåglar.

¹⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter, senast ändrat genom rådets direktiv 2006/105/EG.

motsvarande grad av skydd enligt fågeldirektivet.¹¹ Enligt direktiven får dessa arter som huvudregel överhuvudtaget inte avsiktligt fångas eller dödas.¹²

Vissa undantag medges i art- och habitatdirektivet för varg, björn och lo, men dessa är restriktivt hållna. Jakt av dessa djur förutsätter bland annat upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos den berörda arten inte försvåras och får ske endast i särskilt angivna syften.¹³ Jaktförordningens bestämmelser om skyddsjakt och licensjakt på de stora rovdjuren har utformats utifrån direktivets bestämmelser. Det kan noteras att lagstiftaren valt att även ge järv en motsvarande grad av strikt skydd i de nationella bestämmelserna.¹⁴

Direktiven har därutöver såvitt gäller artskydd huvudsakligen implementerats i svensk rätt genom artskyddsförordningen (2007:845). Förordningen innehåller bland annat bestämmelser om fridlysning, förvaring, handel, transport, import och export av djur och växter.

2.4.3 Olika typer av områdesskydd

Av naturvårdsdirektiven följer att EU:s medlemsstater ska utse särskilda bevarandeområden som omfattar hotade livsmiljöer eller habitat för hotade arter som finns förtecknade i direktiven. Dessa områden betecknas *Natura 2000-områden* och bildar ett gemensamt europeiskt nät av skyddsområden. I Sverige finns cirka 4 000 Natura 2000-områden. Många fjällbelägna områden som pekats ut som Natura 2000-områden är också skyddade som nationalparker eller naturreservat (se om dessa områdesskydd nedan). Till detta kommer att områden utan sådant områdesskydd, bland annat vissa sjöar och vattendrag, också kan vara utpekade.

Det krävs särskilt tillstånd för att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön inom ett Natura 2000-område. Jakt och fiske kan utgöra tillståndskrävande åtgärder. Jakt i eller i anslutning till ett Natura 2000-område efter en art som är grund för utpekandet av området kräver typiskt sett tillstånd.

¹¹ Bilaga 4 till art- och habitatdirektivet och bilaga 1 till fågeldirektivet.

¹² Artikel 12 art- och habitatdirektivet.

¹³ Artikel 16 art- och habitatdirektivet.

¹⁴ Järv listas som skyddsvärd i bilaga 2 i art i art- och habitatdirektivet, vilket innebär krav på ett mindre långtgående skydd än för varg, björn och lo (som listas i bilaga 4).

Bestämmelser om Natura 2000-områden finns i 7 kap. miljöbalken. I samma kapitel finns bestämmelser om de nationella typerna av områdesskydd, nämligen nationalparker, naturreservat och djur- och växtskyddsområden med flera.

En *nationalpark* bildas genom beslut av riksdag och regering.¹⁵ Marken i en nationalpark ägs av staten (genom Naturvårdsverket). Syftet med en nationalpark är att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick. Det finns idag 30 nationalparker i landet.

Beslut om *naturreservat* fattas av länsstyrelsen eller kommunen. Ett naturreservat kan bildas i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. Ett område som behövs för att skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras som naturreservat.¹⁶ Det finns drygt 5 200 naturreservat i Sverige.

Bildande av nationalpark eller naturreservat medför inte per automatik att jakten eller fisket i området begränsas utöver vad som följer av jakt- och fiskelagstiftningen. Inskränkningar i jakt eller annan markanvändning kan dock meddelas om det behövs för att uppnå syftet med nationalparken eller naturreservatet i fråga.¹⁷ Inskränkningarna kan utformas på olika sätt och exempelvis avse jakt generellt eller vissa arter eller tider.

I praktiken har inskränkningar beträffande jakt och fiske föreskrivits för i princip alla nationalparker. Föreskrifter för nationalparker meddelas av Naturvårdsverket.

För naturreservat meddelas föreskrifter av länsstyrelse eller kommun.

Djur- och växtskyddsområden, slutligen, är områden som kan inrättas om det behövs ett särskilt skydd för en djur- eller växtart inom ett visst område utöver det skydd som i huvudsak ges i jakt- och fiskelagstiftningen.¹⁸ Inom

¹⁵ Efter medgivande av riksdagen förordnar regeringen om bildande av nationalpark, se nationalparksförordningen (1987:938).

¹⁶ 7 kap. 4 § miljöbalken.

¹⁷ 7 kap. 3 § miljöbalken och 4 § nationalparksförordningen beträffande nationalparker. 7 kap. 5 § miljöbalken beträffande naturreservat.

¹⁸ 7 kap. 12 § miljöbalken.

ett sådant område kan länsstyrelsen eller kommunen genom föreskrifter begränsa rätten till jakt eller fiske eller allmänhetens eller markägarens rätt att uppehålla sig inom området.¹⁹ Ett vanligt motiv till att inrätta ett djur- och växtskyddsområde är behovet att skydda fåglars häckningsområden under häckningstid (fågelskyddsområde).

2.4.4 Särskilt värdefulla arter av vilt tillfaller staten

Av jaktlagen följer att regeringen får föreskriva att vilt som är fredat och som omhändertas, påträffas dött eller dödas ska tillfalla staten. Syftet är att skydda utrotningshotade, sällsynta eller särskilt värdefulla djurarter och att tillförsäkra att vetenskapen och undervisningen ges tillgång till djur av sådana arter.²⁰

Regeringen har med stöd av bestämmelsen föreskrivit att flera arter på detta sätt ska tillfalla staten, bland annat de stora rovdjuren och flera rovfåglar.²¹

¹⁹ 7 kap. 12 § miljöbalken.

²⁰ 25 § jaktlagen.

²¹ Se 33 och 34 §§ jaktförordningen. De arter som omfattas är björn, varg, järv, lo, myskoxe, fjällräv, utter, valar, fiskguse, bivråk, tornuggla, hökuggla, berguv, fjälluggla, lappuggla, slaguggla, rördrom, lunnefågel, salskrake, svarthalsad dopping, skärfläcka, gråspett, vitryggig hackspett, mellanspett, kungsfiskare, blåkråka, härfågel, sommargylling, fjällgås, skrântärna, svarttärna, storkar, örnar, glador, falkar och kärrhökar (33 § första stycket). I vissa fall gäller bestämmelsen även älg och hjort som påträffas död eller dödas när sådant djur är fredat (33 § andra stycket och 34 §).

3. Närmare om jakt

3.1 Vem får jaga var

3.1.1 Huvudregel om fastighetsägares jakträtt

Huvudregeln i jaktlagen är att fastighetsägaren har jakträtten på den mark som hör till fastigheten.²²

3.1.2 Samfälligheter

Ett markområde kan vara gemensamt för flera fastigheter. På en sådan samfällighet får delägarna som utgångspunkt bara utöva sin jakträtt för egna behov. De får alltså inte jaga för att sälja bytet eller upplåta jakten till någon annan.

Har de kommit överens om något annat eller har de beslutat något annat enligt vad som gäller för samfällighetens förvaltning, får de dock utöva jakträtten i enlighet med överenskommelsen eller beslutet.²³

3.1.3 Viltvårdsområden

En stor andel av Sveriges enskilda markinnehav är för små för att var för sig medge en meningsfull jakt och en rationell viltvård. Genom att sammanföra ett antal fastigheter eller delar av fastigheter till ett viltvårdsområde (tidigare jaktvårdsområde) kan man dock samordna jakten och viltvården över ägo gränserna. Det är då den gemensamma viltvårdsområdesföreningen som beslutar om avskjutningens omfattning och inriktning. Närmare bestämmelser om viltvårdsområden och förvaltningen av dessa finns i lagen (2000:592) om viltvårdsområden.

Av lagen om viltvårdsområden framgår att ett viltvårdsområde inte får omfatta mark, där samerna har rätt till jakt enligt rennäringslagen, när det är fråga om kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition eller mark på renbetesfjällen. För annan mark, där samerna har rätt till jakt enligt rennäringslagen, får denna rätt inte inskränkas genom att ett viltvårdsområde bildas.²⁴

²² 10 § jaktlagen.

²³ 13 § jaktlagen.

²⁴ 2 § lagen om viltvårdsområden.

3.1.4 Bestämmelser i rennäringslagen och rättigheter grundade på urminnes hävd

I jaktlagen erinras om att det finns särskilda regler om samernas rätt att jaga. I det hänseendet följer av rennäringslagen att samebymedlem på renbetesfjällen och i lappmarkerna får jaga och fiska på så kallad utmark inom byns renbetesområde, när renskötsel är tillåten där.²⁵

Av den tidigare jaktlagen framgick att det kan finnas jakträtt på grund av urminnes hävd.²⁶ Av övergångsbestämmelserna till den nuvarande jaktlagen framgår att den nuvarande lagen inte inskränker sådana rättigheter till jakt som grundas på urminnes hävd.²⁷

3.1.5 Upplåtelser

Upplåtelse innebär att fastighetsägaren låter någon annan nyttja dennes jakträtt.

Vid upplåtelse av jakträtt gäller som huvudregel de allmänna bestämmelserna om nyttjanderätt i 7 kap. jordabalken, till exempel om upplåtelsestider, och om rättighetens upphörande i vissa fall.

Vissa särskilda bestämmelser finns dock i jaktlagen. Av jaktlagen följer till exempel att jakträtt som har upplåtits som utgångspunkt inte får säljas eller ges vidare utan fastighetsägarens samtycke.

Jaktlagen innehåller vidare särskilda tvingande bestämmelser om uppsägning och förlängning av jakträtt som har upplåtits mot ersättning. Syftet med bestämmelserna är att främja varaktiga upplåtelser. Bestämmelserna gäller inte upplåtelser som sker enligt rennäringslagen.

I rennäringslagen och rennäringsförordningen finns särskilda bestämmelser om statens upplåtelse av jakt och fiske i vissa områden ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen. Dessa bestämmelser är centrala för utredningens första deluppdrag och analyseras mer ingående i andra promemorior.

²⁵ Beträffande uttrycket utmark, se till exempel SOU 1968 :16, SOU 2001:01 s. 298 och SOU 2005:116 s. 182 ff.

²⁶ 8 § lag (1938:274) om rätt till jakt.

²⁷ Övergångsbestämmelserna p. 4.

3.1.6 Rätt för annan än jakträttshavaren

I vissa fall får andra än jakträttshavaren bedriva jakt i form av skyddsjakt (se nedan om skyddsjakt). Till exempel får den som bor på en gård eller har en trädgård utan att ha jakträtt ändå döda eller fånga vissa angivna djurarter.

3.2 Olika typer av jakt

3.2.1 Vilka djur får jagas

De vanligaste bytesdjuren

Älg, vildsvin och rådjur är de vanligaste bytesdjuren i Sverige. Årligen skjuts cirka 80 000 älgar, 100 000 vildsvin och 200 000 rådjur.

Småviltjakten är också omfattande. Främst jagas hare, ripa och and.

Totalt får ett 60-tal viltarter jagas.²⁸

Särskilt om älg och kronhjort

Jakten på älg och kronhjort bedrivs huvudsakligen som licensjakt. Med detta menas att länsstyrelsen fastställer hur många djur som får skjutas under jakttiden inom ett visst licensområde (se mer om licensjakt nedan).

Jakt på älg och kronhjort får även ske utan licens i av länsstyrelsen särskilt registrerade områden – älgskötselområden respektive kronhjortskötselområden. Närmare bestämmelser om sådana områden finns i jaktlagen och jaktförordningen. Ett älgskötselområde ska vara lämpat för älgjakt och vara av sådan storlek att det medger viss närmare angiven årlig avskjutning. Ett kronhjortskötselområde ska vara av sådan storlek och arrondering att det medger vård av en i huvudsak egen kronhjortsstam.

I jaktförordningen finns också bestämmelser om så kallade älgförvaltningsområden. Älgförvaltningsområden ska inrättas av länsstyrelsen i de län där älg finns och utformas så att de omfattar en i huvudsak egen älgstam. Förvaltningen leds i varje område av en särskilt inrättad älgförvaltningsgrupp bestående av sex ledamöter, varav tre utses på förslag av markägarnas organisationer och tre på förslag av jägarnas organisationer. I älgförvaltningsområden där medlemmar i en sameby har

²⁸ Naturvårdsverket, Frågor och svar om jakt, sidan besökt 2021-09-20.

rätt till jakt enligt 25 § rennäringslagen ska dock en av de ledamöter som företräder jaktintresset utses på förslag av Sametinget.

Särskild om rovdjur

Jakt på stora rovdjur – björn, varg, lodjur och järv – är särskilt restriktiv och får endast bedrivas som licensjakt eller som skyddsjakt (se om dessa jakttyper nedan). Som redan har nämnts omfattas björn, varg och lodjur också av ett särskilt starkt skydd i EU:s art- och habitatdirektiv.²⁹

Naturvårdsverket har det övergripande ansvaret för att fastställa de nationella nivåerna av rovdjur och hur de fördelar sig på länen. Ett flertal uppgifter har dock delegerats till länsstyrelserna, som bland annat ansvarar för rovdjursinventeringen i respektive län och fattar beslut om skydds- och licensjakt på rovdjur (se nedan).

3.2.2 Allmän jakt, licensjakt, skyddsjakt

Beroende på vilken djurart det är frågan om kan jakten regleras på tre olika sätt:

- Allmän jakt
- Licensjakt
- Skyddsjakt

Allmän jakt

Med allmän jakt avses att arten får jagas fritt under angiven jakttid och på viss ort. Allmän jakt är grunden i den svenska viltförvaltningen.

Licensjakt

Licensjakt innebär att det för en specifik art fastställs hur många djur som får skjutas under jakttiden.

Särskilda bestämmelser finns som nämnts för licensjakt efter älg och kronhjort.

²⁹ Se under avsnittet art- och områdesskydd ovan.

Licensjakt bedrivs även efter rovdjur för att uppnå olika rovdjursförvaltningsmål, företrädesvis för att minska tätheten av rovdjur i ett område eller för att hålla stammen på en konstant nivå. De närmare villkoren grundar sig som nämnts i EU:s art- och habitatdirektiv och innebär bland annat att det inte ska finnas någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammarnas storlek och sammansättning samt ske selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden.

Beslut om licensjakt på rovdjur fattas av länsstyrelsen. Det antal djur som får jagas (jaktuttaget) bestäms av länsstyrelsen i samråd med övriga berörda län och baserar sig bland annat på relevanta inventeringsresultat, regionala förvaltningsplaner, beräkningar av möjligt jaktuttag, populationstäthet, genetiskt status med mera.

Skyddsjakt

Skyddsjakt får beslutas om det på grund av ett viltbestånds storlek finns påtagliga risker för trafikolyckor eller för allvarliga skador på grund av vilt. Jakten ska då syfta till att förebygga eller minska riskerna.³⁰

Ett beslut om skyddsjakt förutsätter inte jakträttshavarens samtycke utan kan genomföras tvångsvis. I ett beslut om skyddsjakt ska det bestämmas hur jakten skall bedrivas och om den ska utföras av jakträttshavaren (om hen har åtagit sig det) eller genom särskilt utsedda jägare.³¹

De närmare förutsättningarna för skyddsjakt framgår av jaktförordningen och grundar sig i EU:s art- och habitatdirektiv.³² Det krävs som en första förutsättning att inga andra lämpliga åtgärder finns i det speciella fallet och att artens fortlevnad på lång sikt inte hotas. Jakten får därtill endast tillåtas i vissa syften:

- av hänsyn till människors hälsa och säkerhet eller av andra orsaker som har ett överskuggande allmänintresse,

³⁰ 7 § jaktlagen.

³¹ 7 § jaktlagen.

³² Direktivet kräver dessa förutsättningar endast för de arter som enligt direktivet åtnjuter starkast skydd, vilket för svensk del är björn, varg och lodjur. Förutsättningarna i jaktförordningen gäller dock för skyddsjakt generellt och omfattar därmed långt fler arter än dessa tre. Se även avsnittet om art- och områdesskydd ovan.

- av hänsyn till flygsäkerheten,
- för att förhindra allvarlig skada på gröda, boskap, skog, fiske, vatten eller annan egendom, eller
- för att skydda flora eller fauna och bevara livsmiljöer.³³

Skydds jakt får i vissa fall bedrivas även utan myndighetsbeslut.

Tider och villkor för denna form av skydds jakt skiljer sig mellan olika djurarter enligt vad som närmare framgår av jaktförordningen.³⁴ När det gäller rovdjur handlar det om vissa situationer då rovdjur angriper tamdjur, om det är uppenbart att ett sådant angrepp är omedelbart förestående, eller i vissa särskilda situationer då ett sådant angrepp skäligen kan befaras.³⁵

3.3 Jakttider

Jakttiderna regleras i huvudsak i bilagor till jaktförordningen. Olika jakttider gäller för olika djurarter och i olika delar av landet. I bilaga 1 finns de allmänna jakttiderna, följt av tiderna för licensjakt på älg och kronhjort i bilagorna 2 och 3. I bilaga 4 föreskrivs tider för skydds jakt på vissa uppräknade arter.

Naturvårdsverket ansvarar för att se över de jakttider som regleras i jaktförordningen och ska vid behov föreslå ändringar till regeringen. Översynen av jakttiderna ska ske minst en gång vart sjätte år och genomfördes senast 2019–2020.³⁶

3.4 Hur jakten bedrivs

3.4.1 Vapen och hjälpmedel

Vid jakten får användas endast de vapen och jaktmedel i övrigt som regeringen föreskriver.³⁷ Beroende på vilken art som jagas gäller olika regler för vapen och fångstmetoder.

³³ 23 § a och 29 § jaktförordningen. I 23 § b förtydligas att förebyggande skydds jakt kan beviljas i förhållande till rovdjuren, i fall då skadan ännu inte ha uppstått eller nått en allvarlig nivå men det finns stor sannolikhet för att en sådan skada kommer att uppstå.

³⁴ 23 a, 23 b och 26–29 §§ jaktförordningen.

³⁵ 28 § jaktförordningen.

³⁶ Regeringen fattade därefter beslut om nya jakttider och bestämmelserna om dessa trädde ikraft i juli 2021.

³⁷ 30 § jaktlagen.

Det är som huvudregel inte tillåtet att jaga med motordrivna fortskaffningsmedel.³⁸

Vid färd med motordrivet fordon i terräng får skjutvapen som huvudregel inte medföras. Länsstyrelsen kan dock medge undantag från bestämmelsen, om det behövs för renskötseln eller om det annars finns särskilda skäl.³⁹

3.4.2 Särskilt om hundar

Allmänna hänsynsregler om hundar i mark där det finns vilt, finns i lagen (2007:1150) om tillsyn över hundar och katter.⁴⁰ Särskilda regler om jakt med hund finns i jaktlagstiftningen.⁴¹ Även rennäringslagen innehåller bestämmelser om hund vid jakt. Särskilda föreskrifter beträffande jakthundar finns slutligen i Jordbruksverkets föreskrifter om upplåtelser av rätt till småviltsjakt och fiske på statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen.

Av jaktlagen följer att jakthundar som är lämpade för respektive jaktändamål får användas vid tillåten jakt och vid jaktträning enligt vad som följer av jaktförordningen. Olika tider och geografiska områden gäller beroende på djurart som jagas.⁴² När det gäller statens upplåtelser av småviltsjakt ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen preciseras i Jordbruksverkets föreskrifter att hund som vid särskilt test konstaterats inte jagar ren får användas inom alla områden och vid all jakt.

Som en generell regel gäller att en hund som vid jakt eller jaktträning jagar på ett olämpligt sätt ska snarast kopplas. Jakt eller jaktträning med hund ska också bedrivas på ett sådant sätt att viltet med hänsyn till hundens egenskaper eller snö-, is- och temperaturförhållandena inte utsätts för onödiga påfrestningar.⁴³

När det gäller rennäringslagens bestämmelser så innebär dessa att hundar som inte används i renskötseln ska hållas i band eller instängda när renar befinner sig inom ett betesområde där renskötsel är tillåten. Detsamma gäller

³⁸ 31 § jaktlagen.

³⁹ 23 § jaktförordningen.

⁴⁰ 16 och 17 §§ lagen om tillsyn över hundar och katter.

⁴¹ 32 § jaktlagen och 16–19 §§ jaktförordningen.

⁴² 16 § jaktförordningen.

⁴³ 18 § jaktförordningen.

när renar flyttas, om hundens ägare i förväg har underrättats om tiden för flyttningen. Länsstyrelsen kan efter ansökan medge dispens från detta.⁴⁴

Anträffas en hund medan den jagar eller på annat sätt ofredar ren inom ett område där renskötsel då är tillåten, får hunden, om den inte låter sig fångas, dödas av den som äger eller vårdar renen. Den som med stöd av detta dödat en hund är skyldig att snarast möjligt anmäla detta till Polismyndigheten.⁴⁵

Påföljden för att inte hålla en hund i band eller instängd när renar befinner sig inom ett renbetesområde eller i samband med flyttning är böter.⁴⁶

⁴⁴ 93 § första stycket rennäringslagen

⁴⁵ 93 § andra och tredje stycket rennäringslagen

⁴⁶ 94 § 9 rennäringslagen

4. Grundläggande regler om fiske

4.1 Huvudsaklig reglering

Fritidsfisket regleras främst i fiskelagen och förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskenäringen (fiskeförordningen). Närmare föreskrifter finns i Havs- och vattenmyndighetens författningssamling (HVMFS).

Liksom beträffande jaktlagstiftningen är också bestämmelser om naturvård, artskydd och områdesskydd av betydelse. Dessa återfinns i huvudsak i miljöbalken (1998:808), förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. och artskyddsförordningen (2007:845). Bestämmelser om art- och områdesskydd har berörts kortfattat i avsnittet om jakt ovan.

4.2 Utgångspunkter för fisket

I motsats till vad som gäller för jakten är utgångspunkten för fisket att fiske är tillåtet. I fiskeförordningen specificeras i stället vilka arter av fisk, vattenlevande kräftdjur och vattenlevande blötdjur som *inte* får fiskas. Dessa arter är sådana som är särskilt markerade i artskyddsförordningen, en markering som i sin tur grundar sig i att arterna är strikt skyddade enligt EU:s art- och habitatdirektiv.⁴⁷

Ytterligare begränsningar för fisket finns i Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter med specifika bestämmelser för olika arter och områden. Myndigheten har rätt att meddela föreskrifter för fiskevården och fiskets bedrivande som förbjuder eller begränsar

1. fisket med avseende på vilken fisk som får fångas,
2. användningen av fiskefartyg, fiskemetoder eller fiskeredskap, och
3. fiske inom vissa områden eller för vissa ändamål.⁴⁸

Bestämmelserna kan exempelvis gälla minimimått, fredningstider och fredningsområden för olika fiskarter. Dessa bestämmelser gäller dock som huvudregel allmänna vatten (i princip havet och de största sjöarna, se nedan),

⁴⁷ Se om art- och habitatdirektivet under avsnittet art- och områdesskydd i jaktdelen ovan.

⁴⁸ 19 § fiskelagen och 7 § fiskeförordningen.

medan fisket i enskilda vatten får begränsas genom föreskrifter endast för att skydda särskilt hotade arter eller stammar av nationellt intresse.⁴⁹

Det ovanstående innebär att fisket i enskilda vatten i huvudsak förvaltas av de enskilda fiskerättshavarna. I de fall fiskevårdsområden bildas finns dock genom samordning större möjligheter till enhetlig fiskevård och fiskeförvaltning (se nedan om fiskerätt och fiskevårdsområden).

4.3 Allmänt vatten och enskilt vatten

I fiskelagstiftningen skiljs på fiske i enskilt och allmänt vatten. Till vilken kategori ett vatten hör framgår av lagen (1950:595) om gräns mot allmänt vattenområde.⁵⁰

Allmänt vatten är sådant vatten som inte hör till fastighet, medan enskilt vatten motsatsvis är sådant vatten som hör till fastighet. Allmänt vatten finns utmed kusterna och i delar av de stora sjöarna Vänern, Vättern, Hjälmaren och Storsjön. Allt övrigt vatten i inlandet är alltså enskilt vatten.

Bestämmelserna om fiske i allmänt vatten förbigås i denna promemoria.

4.4 Fiskerätt i enskilt vatten

4.4.1 Huvudregeln att fisket i enskilda vatten tillhör fastighetsägaren

Av fiskelagen framgår att fisket i enskilda vatten tillhör fastighetsägaren.⁵¹

Regeln kan tyckas enkel, men fiskerätten är en relativt komplicerad egendomsform. Fiskerätten sammanfaller nämligen inte alltid med äganderätten till vatten, utan det finns fastigheter som ligger vid vatten som saknar fiskerätt och fastigheter som inte ligger vid vatten som har fiskerätt. Fiskerätten kan vidare vara delad, på så sätt att fiskerättsägare har egen fiskerätt inom ett definierat geografiskt område, eller samfällad, vilket innebär att fisket i ett vatten är gemensamt för flera fastigheter.

Det ovanstående beror på att fiskerätten har sin grund i hur fisket reglerades i de äldre jordskiftesreformerna. Före 1800-talets stora skiftesreformer bodde landsbygdsbefolkningen vanligen i byar där gårdarna låg samlade i byn

⁴⁹ 7 § fiskeförordningen.

⁵⁰ 2 § andra stycket fiskelagen.

⁵¹ 9 § första meningen fiskelagen.

och där fiskevatten (liksom skog och betesmarker) ägdes samfällt av gårdsägarna i byn. I och med skiftesreformerna skiftades Sveriges odlingsmarker och skogar för att skapa mer rationella brukningsenheter. I vissa fall skiftades även fiskevattnen så att varje fastighet fick sitt fiske definierat inom ett bestämt vattenområde, men ofta behölls fisket oskiftat och samfällt. Vid senare avstyckningar av fastigheter har fiskerätt ibland följt med, medan i andra fall endast stamfastigheten har behållit fiskerätten.

4.4.2 Frifiskerätten och vissa särskilda bestämmelser i fiskelagen

I en särskild bilaga till fiskelagen listas enskilda vatten och tider där varje svensk medborgare har rätt att fiska (den så kallade frifiskerätten). I bilagan regleras också bland annat vilka redskap och vilka fiskemetoder som får användas och vilka fiskarter som får fiskas inom de olika områdena.

I fiskelagen finns därutöver särskilda bestämmelser som ger annan än fastighetsägaren fiskerätt eller begränsar fastighetsägarens rådighet över fisket. Dessa är bland annat bestämmelserna om rätt till fiske i vissa fall (bland annat vid jordbruksarrende), om rätt att tillfälligt nyttja annans strand och om så kallad fiskådra.⁵²

4.4.3 Fiskevårdsområden

Som nämnts är fisket i många sjöar samfällt med relativt komplicerade rättighetsförhållanden. För samfällt fiske gäller som huvudregel lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter, vilken har ansetts innebära en relativt trubbig förvaltningsform i förhållande till fiskevård och fiskeupplåtelse. I de fall fisket i stället är delat kan många fastigheter ha relativt små fiskerätter i delar av en insjö eller ett vattendrag, vilka var för sig är svåra att nyttja och förvalta.

Mot den bakgrunden har bestämmelserna om fiskevårdsområden utvecklats. Genom att sammanföra ett antal fastigheter eller delar av fastigheter till ett fiskevårdsområde kan fiske och fiskevård lättare samordnas. Det finns i dag cirka 2 000 fiskevårdsområden i Sverige. Närmare bestämmelser om

⁵² 14–18 §§ och 27§ fiskelagen. Bestämmelserna om fiskådra syftar till att säkerställa att fiskars vandringvägar inte stängs av, utan att fisken ska kunna vandra förbi (till andra fastigheter exempelvis längre upp längs ett vattendrag). Reglerna innebär att det i varje gren av ett vattendrag eller ett sund där fisken har sin gång ska finnas en fiskådra i det djupaste vattnet och att denna fiskådra ska lämnas fri från fiskeredskap som kan hindra fiskens gång. Se 17 och 18 §§ fiskelagen.

fiskevårdsområden och förvaltningen av dessa finns i lagen (1981:533) om fiskevårdsområden.

Fastigheterna som har fiskerätt i fiskevårdsområdet bildar en fiskevårdsområdesförening. Fastigheternas fiskerätt påverkas inte av att den förvaltas gemensamt med andra fastigheter i en fiskevårdsområdesförening. Däremot kan föreningens stämma besluta om regler och villkor för fiskerättsägarnas eget fiske (liksom för fiske som upplåts), med hänsyn till fiskevården och den gemensamma förvaltningen.

Liksom beträffande viltvårdsområden finns i lagen om fiskevårdsområden särskilda bestämmelser som syftar till att skydda samernas rätt, i detta fall till fiske. På kronomark under statens omedelbara disposition ovanför odlingsgränsen och i renbetesfjällen får ett fiskevårdsområde inte omfatta fiske där samerna har rätt till fiske enligt rennärlingslagen. När det gäller fiske inom andra områden där samerna har rätt till fiske enligt rennärlingslagen, får någon inskränkning inte ske i denna rätt genom bildande av fiskevårdsområden.⁵³

4.4.4 Bestämmelser i rennärlingslagen och rättigheter grundade på urminnes hävd

I fiskelagen erinras om att det finns särskilda regler om samernas rätt att fiska i vissa delar av landet. Bestämmelsen i rennärlingslagen om samebymedlems rätt att jaga och fiska har beskrivits i avsnittet om jaktlagstiftningen ovan (se avsnitt 3.1.4).

I tidigare lag om rätt till fiske stadgades att fiske i enskilt vatten som huvudregel fick bedrivas av jordägaren eller ”den som enligt avtal, urminnes hävd, dom eller skattläggning eller på annan särskild grund äger rätt därtill”.⁵⁴ Denna skrivning överfördes inte till fiskelagen. Av övergångsbestämmelserna till lagen framgår dock att äldre rättigheter som kan följa av nyssnämnd bestämmelse inte inskränks genom den nya lagstiftningen.⁵⁵

⁵³ 2 § lagen om fiskevårdsområden.

⁵⁴ 5 § lag (1950:596) om rätt till fiske.

⁵⁵ Punkten 2 i övergångsbestämmelserna till fiskelagen.

4.4.5 Upplåtelse

Fiskerättsägare kan upplåta sin fiskerätt till andra. Detta görs exempelvis genom arrende eller fiskekort.

För upplåtelse genom arrende som görs för yrkesfiske eller annat fiske som är av betydelse för arrendatorns försörjning gäller särskild lag, lagen (1957:390) om fiskearrenden.

I rennäringslagen finns särskilda bestämmelser om statens upplåtelse av jakt och fiske i vissa områden ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen. Dessa bestämmelser är centrala för utredningens första deluppdrag och analyseras mer ingående i andra promemorior.

4.5 Förhållandet mellan fiskande

I fiskelagen finns en särskild bestämmelse om det inbördes förhållandet mellan flera fiskande. Enligt bestämmelsen ska den som fiskar visa hänsyn till andra som vistas i området och fiske ska bedrivas så att andra fiskande inte hindras i onödan. Om flera vill fiska i samma vatten och det inte kan ske samtidigt, ska de få fiska i den ordning de kommit till platsen.⁵⁶

4.6 Utländska medborgare

Som beskrivits ovan ger fiskelagen en fiskerätt för svenska medborgare. I en särskild bestämmelse i fiskelagen slås dock fast att det som gäller svenska medborgare även gäller utländska medborgare såvitt gäller fiske med handredskap. För övrigt fritidsfiske utan stöd av enskild fiskerätt likställs med svenska medborgare endast utländska medborgare som har stadigvarande bosättning i landet.⁵⁷

4.7 Hur fisket får bedrivas

4.7.1 Redskap

I fiskeförordningen finns grundläggande regler om vilka redskap man som huvudregel inte får använda för fiske. Dessa är bland annat gift, sprängämnen och skjutvapen.⁵⁸

⁵⁶ 25 § fiskelagen.

⁵⁷ 13 § fiskelagen.

⁵⁸ 6 § fiskeförordningen.